

ΜΕΡΟΣ Δ΄

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΗ ΗΘΙΚΗ
ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Ἀριστοτέλης (384 - 322 π.Χ.) ἀπό τὰ Στάγिरα τῆς Χαλκιδικῆς ἦταν ὁ πολυμερέστερος καί μεθοδικώτερος νοῦς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ὑπῆρξε ἕνας ἀπό τοὺς σπουδαιότερους μαθητές του Πλάτωνος καί, παρὰ τίς διαφωνίες του μέ τόν δάσκαλό του, παρέμεινε γιά εἴκοσι περίπου χρόνια στήν Ἀκαδημία. Μετά τόν θάνατο τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου καί τῆ διαδοχῆ του στη διεύθυνση τῆς Σχολῆς ἀπό τόν ἀνιψιό του Σπεύσιππο, ἐγκατέλειψε τό κλεινόν ἄστυ καί ταξίδεψε στή Μικρά Ἀσία, στή Μυτιλήνη καί κατόπιν στήν Πέλλα τῆς Μακεδονίας, ὅπου ἔγινε δάσκαλος τοῦ Ἀλεξάνδρου (342 - 336).

Τό 335 ἐπέστρεψε στήν Ἀθήνα, ὅπου ἴδρυσσε τό Λύκειο, στό ὁποῖο δίδαξε μέχρι τό 323, δηλαδή τή χρονιά πού πέθανε ὁ Μακεδόνας μονάρχης. Τότε ἀναγκάσθηκε νά φύγει ὀριστικά, γιατί οἱ Ἀθηναῖοι πού τόν θεωροῦσαν πολιτικό τους ἀντίπαλο, τόν κατηγοροῦσαν γιά ἀσέβεια, μέ ἀφορμή τόν ὕμνο, τόν ὁποῖο συνέθεσε πρὸς τιμήν τοῦ δολοφονημένου ἀπό τοὺς Πέρσες φίλου του καί ἡγεμόνα τῆς Ἄσσου Ἑρμία. Κατέφυγε ἔτσι στήν Χαλκίδα, τήν πατρίδα τῆς μητέρας του, ὅπου καί πέθανε ὕστερα ἀπό ἕνα χρόνο.

Ὁ φιλόσοφος ἀσχολήθηκε μέ ὅλα σχεδόν τά πεδία τοῦ ἐπιστητοῦ: φυσική, μεταφυσική, λογική, ἠθική, πολιτική, ψυχολογία, ρητορική, ποιητική, βιολογία κ.ἄ., ἔγραψε δέ πλῆθος συγγραμμάτων, ἀπό τά ὁποῖα σώζεται μόνο ἕνα μέρος.

Στό Δ' μέρος τῆς παρούσας μελέτης θά ἀσχοληθοῦμε μέ τήν κειμενοκεντρική ἐξέταση τῶν ἠθικῶν καί πολιτικῶν του ἀπόψεων, γιατί αὐτές εἶναι ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἐπίκαιρες καί χρήσιμες γιά τήν ἐπίλυση καίριων προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας, ὅπως φαίνεται ἀπό τήν πληθώρα τῶν σύγχρονων στοχαστῶν πού ἀναφέρονται σέ αὐτές, ὅταν πρόκειται νά διατυπώσουν τίς δικές τους ἠθικές ἢ πολιτικές θεωρίες. Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικά τόν J. Rawls, τόν A. MacIntyre, τόν L. Strauss ἢ τόν Κορνήλιο Καστοριάδη.¹

Ἡ ἠθική καί ἡ πολιτική ἀποτελοῦν γιά τόν Ἀριστοτέλη ἕνα συνολικό πεδίο ἔρευνας, τό ὁποῖο ἀποκαλεῖ περὶ τὰ ἀνθρώπινα φιλοσοφία ἢ πρακτική φιλοσοφία (σέ ἀντιδιαστολή μέ τή θεωρητική). Ἡ πρακτική φιλοσοφία ἐξετάζει τά γεγονότα πού ἀναφέρονται στήν ἠθική καί πολιτική συμπεριφορά τοῦ ἀνθρώπου καί πού χαρακτηρίζονται ἀπό ἀβεβαιότητα, ἐφ' ὅσον δέν μποροῦμε νά προβλέψουμε τί θά κάνει ὁ ἄνθρωπος σέ κάθε περίπτωση μέ τήν ἴδια βεβαιότη-

1. J. Rawls, *Théorie de la justice (A Theory of justice)*, Oxford 1971), P.U.F., Paris 1987, σελ. 91, 103 - 104, 115 - 121, 132, 181, 206, 209, 337 - 342. Τοῦ ἰδίου, *Libéralisme politique*, P.U.F., Paris 1993, σελ. 29 - 30, 338 - 339. A. MacIntyre, *A short History of Ethics*, Routledge and Kegan Paul, London 1967. L. Strauss, *La cité et l'homme*, Paris 1987. K. Καστοριάδη, *Χῶροι τοῦ ἀνθρώπου*, μετάφρ. Ζ. Σαρίκα, ἐκδόσεις Ὑψίλον, Ἀθήνα 1995, σελ. 211. Τοῦ ἰδίου, *Τά σταυροδρόμια τοῦ λαβυρίνθου*, μετάφρ. Ζ. Σαρίκα, ἐκδόσεις Ὑψίλον, Ἀθήνα 1991, σελ. 343 - 344. Στό σημεῖο αὐτό πρέπει πάντως νά παρατηρήσουμε ὅτι ἐπίκαιρες εἶναι ἐπίσης οἱ ἀριστοτελικές λογικές ἀρχές (ἡ ἀρχή τῆς ταυτότητας, τῆς ἀντιφάσεως καί τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως) πού ἐκτίθενται στο Γ βιβλίο τῶν *Μετὰ τὰ φυσικά* (1005 b 19 sqq.) ἢ ἡ θεωρία περὶ τοῦ συλλογισμοῦ πού ἐμπεριέχεται στά *Ἀναλυτικά πρότερα* καί τά *Ἀναλυτικά ὕστερα*.

τα πού γνωρίζουμε τί θά γίνει ἂν ἀφήσουμε νά πέσει μία πέτρα πού κρατᾶμε:

“οὐδὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται, οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθείη ἄνω φέρεσθαι, οὐδ’ ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίζη τις ἄνω ρίπτων” (ΗΝ, Β 1103 a 20 -22).

Ὁ ἀνθρώπινος παράγοντας εἶναι ἀπρόβλεπτος, γιατί ὁ ἄνθρωπος ἔχει τή δυνατότητα νά ἀποφασίζει τί θά πράξει ἀνάμεσα σέ μία σειρά ἐπιλογῶν ὅσον ἀφορᾷ τά ἠθικά καί τά πολιτικά ζητήματα.²

2. W. K. C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, Vol. VI: *Aristotle. An encounter*, Cambridge University Press, Cambridge 1993 (1981¹), σελ. 331. Κ. Δ. Γεωργούλη, *Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας*, ἐκδόσεις Παπαδήμα 2008⁶ (1975¹), σελ. 303. Ὅσον ἀφορᾷ τήν ἠθική καί πολιτική φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους, βλέπε τό ἀνωτέρω ἔργο τοῦ Κ. Γεωργούλη, σελ. 304 - 325, καθώς καί τίς μελέτες τῶν W. D. Ross, *Ἀριστοτέλης*, μετάφρ. Μ. Μήτσου, Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 2001, σελ. 265 - 384, I. Düring, *Ὁ Ἀριστοτέλης*, τόμος Β', μετάφρ. Α. Γεωργίου - Κατσιβέλα, Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 2003² (1994¹), σελ. 205 - 302, J. Brun, *Ὁ Ἀριστοτέλης καί τό λύκειο*, μετάφρ. Η. Π. Νικολούδης, ἐκδ. Δαίδαλος, Ἰ. Ζαχαρόπουλος Α. Ε., χ.χ., σελ. 117 - 128. Fr. Wolf, *Ὁ Ἀριστοτέλης καί ἡ πολιτική*, μετάφρ. Κ. Πετρόπουλος, Ἰνστιτούτο τοῦ βιβλίου - Μ. Καρδαμίτσα, Ἀθήνα 1995, σελ. 25 - 154, Δ. Παπαδῆ, *Ἡ πολιτική φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη*, τόμος Α', Ἰνστιτούτο τοῦ βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα, Ἀθήνα 2001, σελ. 15 - 251.